

Koldingbogen

ÅRSTAL:	2002
FORFATTER:	Thomas Oldrup
TITEL:	En stuepige i Kolding 1883 – 84.
KORT RESUME:	Fanny Sørensen var stuepige hos kammerherre, toldforvalter Späth.

EN STUEPIGE I KOLDING I 1883-84

AF THOMAS OLDRUP

I oktober 1883 rejste jeg, efter nylig at være fyldt 18 år, til Kolding, havde fået plads hos kammerherre, toldforvalter Späth.

Sådan fortæller frk. Fanny Sørensen, der var stuepige i Kolding fra oktober 1883 til november 1884. Mange år senere dikterede hun sine erindringer til en søn, og disse er for nyligt dukket frem. De giver et glimt ind bag facaden i hjemmet hos den fine hr. kammerherre Späth, hvor hun var fæstet.

Fanny Henriette Augusta Emilie Sørensen blev født i en kvistlejlighed med udsigt ud til Gråbrødre Torv i København den 22. august 1865. Hendes far, der året før var kommet hjem efter angiveligt at have været „slave hos Prøjserne“, hed Peter Emilius Sørensen. Han var guldsmed af uddannelse, men ernærede sig som „nysølvfabrikant“, det vil sige, at han udførte en ny slags eksklusiv legering af metal, der var opstået på den tid, og hvis håndværk han havde lært sig i USA. Han var en farverig, handlekraftig og rastløs mand.

Fanny var både født og opvokset i København, så det kan undre, at det blev i Kolding, hun fik en plads som stuepige, da hun blev gammel nok til dette. Kontakten bestod i, at Fannys mor, den århusiansk fødte Anine Petrine Sørensen, havde en søster, der var gift med malermester Langhorn i Kolding. De havde også kontakt til en anden familie i Kol-

ding, ved navn Gosmann. Fanny, hendes søster og mor havde en gang tidligere besøgt byen.

Fanny var født under relativt fattige kår, men hendes flittige far havde arbejdet sig op og ejede bl.a. en ejendom, som han lejede ud. Det er muligt, at han sendte hende afsted til Kolding med den bagtanke, at hun der skulle finde sig en forlovet blandt middelklassen i provinsen.

KAMMERHERRE VON SPÄTH

Hvem var denne kammerherre von Späth, som Fanny fik plads hos? Det var såmænd en af Koldings fornemme mænd, hr. Wilhelm Carl Christian von Späth, der var ridder af Dannebrog og toldforvalter i Kolding fra 1868 til 1889.

Späth var født i Aalborg den 15. december 1818, og hans far var ligeledes kammerherre, foruden postmester og chef for 2. Jyske Bataillon. Späth blev i 1840'erne ansat ved toldvæsenet, men hans karriere var afbrudt af hans deltagelse i krigen 1848-50. Derefter blev han toldassistent i Ottensen, og nogle år efter toldforvalter i Neumünster. Her blev han indtil krigens udbrud i 1863, hvor de tyske tropper tvang ham til at fortrække. Han kom så til Slesvig som toldforvalter, men da østrigerne rykkede ind i byen den 6. februar

Kammerherre, toldforvalter W.C.C. von Späth (1818-1906). Foto: Ludvig Thomsen.

1864, måtte han også forlade den og flygte mod København. På vejen blev han imidlertid anholdt af tyskerne og indsat i fæstningen i Rendsborg. Muligvis af respekt for hans pæne embede blev han løsladt straks efter og fik lov til at drage videre – endda under eskorte af hannoveranere og sachsere, og han nåede København i god behold. Her blev han udnævnt til toldforvalter i Kolding, et hverv som han overtog i 1868. Således var Späth ad flere omveje ført til Kolding.

Kammerherren var gift mindst to gange og

havde tre børn. En søn, Christian Ove Wilhelm (1865-1918), to døtre Frederikke (ca. 1862-1955) og Maria (1867-1957). De tre børn var altså jævnaldrende med stuepigen Fanny fra København, der mødte op i det fornemme hjem i oktober 1883.

72 KRONER ÅRLIGT

Min stuepigeplads var også bunden nok. For 72 kroner årligt var jeg fæstet og fik heller ikke mere, skulle, når jeg var færdig om eftermiddagen, sy for fru. Jeg holdt meget af det og gjorde det gerne, men kokkepigen, der havde været stuepige før mig, var rasende, så hun skulle nok sørge for, at der ingen tid blev til syning og forbød mig at blive så hurtigt færdig, men det blev dog til en del alligevel, det var mine bedste timer om dagen.

En gang om måneden havde vi storvask, op klokken to, det var snart det værste. Fruen kaldte og blev ved, til vi var synlige, men jeg skal love for, der blev ikke megen vask før hen ad morgenen. To koner kom så for at tage fat, og så var jeg fri, havde da det huslige at sørge for, kokkepigen måtte blive derude, intriger og kneb blev jeg da vidne til i det år.

Den vragede og degraderede kokkepige prøvede at gøre opholdet surt for Fanny, der nok var i huset under nogle vilkår, der var mildere og mere „large“ end kokkepigen. Fanny var der ganske vist på papiret for at være stuepige og sy for fru, men reelt var det nok også for, at den 18-årige Fanny kunne opleve, hvordan livet blev levet, huset blev passet, og hvordan man var en god husmor og kone.

Det var ikke nag og intriger det hele. Af og til var der også tid til morskab – i små doser: *Frihed hver anden søndag fra klokken tre til ti*

præcis. Det morede mig da også at ringe, lige når kirkeuret slog. Fruen sad altid oppe og lukkede op. En aften i ugen efter tetid havde jeg fri, altså højst halvanden time. Engang var jeg i theateret, det var ellers med Gosmanns og børn på min fri-søndag i Marienlund-Stejlbjerg. Jo til et par festligheder med dem deroppe var jeg også, har vel så fået ekstra tilladelse.

Man kan forestille sig, at hvis Fanny var sendt til Kolding for at finde sig en passende forlovet, at det var på disse søndagsudflugter, der blev holdt øje med eventuelle bejlere. De nævnte udflugtsmål i nærheden, Marielund og Stejlbjerg, var et passende sted at møde sin tilkomne. Det gik dog ikke.

SØSTER ANNA PÅ SOMMERBESØG

Fanny havde som sagt en to år yngre søster,

Anna Dorthea Orcidia, der var kirtelsvag. Min søster var en lille tid i plads i hovedstaden, men det var kun kort, hun savnede hjemmet. Da pladsen vist heller ikke var god, med lejlighed i en baggård, så var landet bedre, og hun kom hjem igen. Hendes første rejse var til Kolding for at besøge Gosmanns. De boede samme sted som nu [skrevet 1923] i Daugårds Toft, og hun besøgte mig, der dengang var hos Späth's.

Den omtalte Gosmann var en ven af familien, tobaksspinder M.P. Gosmann, der som skrevet boede i Daugaards Toft, nu en del af Vifdam.

Fanny skriver også, at hun og søster Anna blev fotograferet sammen, hvilket har været forholdsvis eksklusivt i 1884. Der fandtes flere fotografer i Kolding i 1880'erne, men der er desværre ikke bevaret protokoller eller negativer fra dem. Og da det var sommer, sejle-

Udsigt over Kolding fra Stejlbjerg, 1901.

Kolding Havn o. 1890. Til venstre DFDS' damper Sønderjylland, der fra 1888 gik i rutefart mellem København, Fredericia, Middelfart og Kolding. Der var plads til 45 på 1. klasse, 16 på 2. klasse og 169 dækspassagerer.

de både hun og jeg hjem, det skulle jo være billigst muligt.

Den 3. oktober 1884 brændte Christiansborg Slot, og uvurderlige kunstschatte gik tabt. Skæret kunne ses over store dele af Sjælland og helt til Sverige. Men næppe helt til Kolding, hvor Fanny opholdt sig og dér modtog nyheden, kort tid før hun vendte hjem.

Hun fortæller: Christiansborg slot brændte det år. Om jeg husker det, da var jeg endnu i Kolding, og det berørte mig stærkt, for der i løngangene havde min legetid været tilbragt meget, op på stenbænkene for at kigge i kanalen og sikken masse skibe, det vil sige både, der lejedes ud dengang som nu. Løngangen brændte jo ikke og står endnu.

JEG TRAF MIN SKÆBNE

Fannys arbejde som stuepige stoppede allerede efter et år. Det er endnu et tegn på at det mere var en slags „praktikperiode“ end en traditionel tjans „i huset“. Afskeden med den vrantne kokkepige har næppe været hjertelig, men hun virker som om hun har været tilfreds med sin frue og opholdet som sådan. Hvis det er rigtigt, at hun kom til provinsen for at finde en forlovet, bar året heller ikke frugt. For da hun i novemberkulden stod på færgen tilbage til København med sine kufferter, var hun stadig ikke forlovet.

Så tog jeg hjem til november [1884], og der var det så, jeg traf min skæbne,“ skriver Fanny hemmelighedsfuldt. *Første søndag jeg var hjemme, så jeg for første gang min tilkomne, men det vidste jeg jo ikke.*

Hendes tilkomne var den unge Victor Schrøder. Hun var da 19 år, og han var 23 år. Han var netop vendt hjem fra det store udland og virkede spændende og eksotisk. Han var snedker af uddannelse, var så taget på valsen i Europa og havde bl.a. studeret kemi i Schweiz og Frankrig og også haft små roller som sanger ved Statsoperaen i Wien og Hamburg. Parret blev gift i Gentofte i 1888.

TILBAGE TIL JYLLAND

Kort tid efter vendte Fanny tilbage til Jylland, ikke så langt fra Kolding. Da blev stillingen som gasværksbestyrer på værket i Vejle nemlig ledig, og den kun 27-årige Victor overtog pladsen.

Det vides ikke, om Fanny nogensinde besøgte Kolding og kammerherre Späth siden, men da rejsen mellem Kolding og Vejle

kun er 26 kilometer lang, sås de nok igen. Men så har det været på en mere ligeværdig facon.

Da han døde den 15. maj 1906, skrev Kolding Avis om toldforvalteren: „Denne Stilling beklædte han til 1888, da han, 70 Aar gammel, tog sin Afsked. Siden da har han levet roligt og stille paa sin Villa paa Dalbyvej. Den Afdøde har saa vidt vides aldrig deltaget i det offentlige Liv. Derimod kunde enhver god Sag gøre Regning paa hans Støtte, og særlig Vaabenbrødrenes Kolding-Afdeling, hvoraf han var Æresmedlem, har meget at takke den gamle Kammerherre for. Efter hans udtrykkeligt udtalte Ønske vil hans Jordefærd foregaa i Stilhed“. Hans søn, Christian Ove Wilhelm von Späth, blev kaptajn i marinen. De to fine søstre var æresmedlemmer i Kolding Kunstforening og velansete i byens eksklusive selskabsliv. Der stod megen respekt omkring de to noble gamle søstre, der begge blev over 90 og boede sammen i en lejlighed i Dalbygade 13.

Fanny og Victor tilbragte resten af deres liv i Vejle, hvor de fik fem børn. Gasværksbestyreren døde, kun 49 år gammel, af kræft i

Foto af Fanny nogle år efter hendes tilbagekomst til Jylland.

1910, mens Fanny selv blev næsten 87 år. Hun døde i Vejle i 1952, som en fornem enkedame, ikke så langt fra det Kolding, hvor hun engang - mens hendes liv så helt anderledes ud - tilbragte et helt år som stuepige og tjente 72 kroner.

De to frøkener Späth fotograferet af henholdsvis A. Hoffgaard i 1896 og M.A. Caprani omtrent samtidigt. Hvem den lille pige er, vides ikke.